

ZEMSVĪTRAS SKŪPSTS

2023. GADA NOSLĒGUMĀ ELEKTRONISKAIS TEĀTRA ŽURNĀLS KRODESLV ORGANIZĒJA JAUNO AUTORU KONKURSU, AICINOT IESŪTĪT RECENZIJAS PAR LATVIJAS TEĀTRU JAUNIESTUDĒJUMIEM.

Piedāvājam lasītāju uzmanībai konkursa laureātu – topošo teātra un mākslas kritiķu recenzijas rubrikā “Students VĒRTĒ”. Vārds konkursa laureātei Arlītai Lainei Fedotovai – Liepājas Universitātes Rakstniecības studiju maģistrantūras studentei, kura recenzē Latvijas Nacionālā teātra izrādi “Spēlēju, dancoju”.

Pēc Latvijas Nacionālā teātra izrādes “Spēlēju, dancoju” aktieri dodas nost no skatuves, rindu noslēdzot *pirmajām vijolēm* – Raimondam Celmam un Elizabetei Skrastiņai. Celms pussolī, it kā pa ceļam skatītājiem gandrīz nemanāmi noskūpst Skrastiņas roku – pārļaicīgs žests, un skaidrs, ka nevis joprojām plaudējošajai zālei, bet pēc būtības. No sirds. Un nav svarīgi, vai ietērpta senās, tradicionālās drānās vai gaišzilos šodienas *hūdijos*, – cieņa un pateicība dzīvo pati par sevi un laikam pāri. Mirklis akurāti raksturo aktieru saspēli un būšanu citam ar citu visas izrādes garumā un aizķer tā, ka arī pati saberzēju savas plaukstas virspusi, meklējot tur šīs izrādes atstāto zīmogu – pulsējošu skūpstu. Tur arī tas atrodas.

Pirms izrādes apstājos Nacionālā teātra pakājē un paceļu acis augšup – sniegputenis danco zeltītajos eņģeļmatos, kas izkārti starp kolonām. Novembra vējš spēlē un harmoniski iekļaujas pilsētas kņadā. “Spēlēju, dancoju”. Izrādes priekšskars paceļas jau tepat, vēl tikai teātra pievārtē stāvot. Svētku sajūta. Arī,

dziļāk teātrī ejot, vizošie eņģeļmati sapinas kopā ar maniem brūnajiem, nopaijā plecus un čaukstoši nočukst, ka pati esmu kļuvusi par daļu no izrādes. Kas par uzticību skatītājiem – tapt daļai no uzveduma! Negribas pievilt. Nepavisam. Gribas iedziļināties, just un būt klāt.

Esmu atnākusi, pieskaņojusies baltajam laikam ārā – kā balta lapa. Cik nu balta tā var būt, izdzirdot vārdu savienojumu “Spēlēju, dancoju”. Ne recenzijas, ne pārdomas lasījusi neesmu, jāatzīst, pat ne izvērstu izrādes aprakstu, kam, jācer, būs pozitīva artava šajā teātra pieredzē. Tāpēc snovborda ekipējuma parādīšanās uz skatuves nāk kā pārsteigums, taču uzreiz iedod toni un spēles noteikumus – te nekas nebūs pa vecam. Zeltīti eņģeļmati un velnu rija. Būs kontrasti. Lai iet!

Spēlēju

Elmāra Seņkova režisētā izrāde sākas ar diskusiju, kas ir pietiekami gara, lai arī katrs uz izrādi atnākušais skatītājs tajā paspētu atrast kairinājumu un sev pietiekami aktuālu jautājumu, par kuru iedegties. Tādas diskusijas skatīšanās ir grūti panesama, kas, iespējams, ticis darīts mērķtiecīgi – gribas iesaistīties. Ik pa laikam kāds no skatītājiem balsī iesmejas, taču ar to mums dotie ieroči, precīzāk, vien vairogi, ar ko aizsargāties, lielā mērā arī beidzas. Iespējams, prologa daļa izrādē ir par garu, tomēr jāatzīst, ka publikas stīgas tiek uzskāņotas un uzvilktas. Vai tam izvēlēts piemērotākais veids, staipot iespējami daudz sabiedrībā trauslu tēmu? Tas ir jautājums, kas paliek atvērts, tāpat kā vēl vairāki šajā izrādē. Tomēr arī atbilžu ir gana.

Aktieri izrādē tik tiešām spēlē (un danco, bet par to vēlāk) un dara to velnišķīgi labi. Raimonds Celms (Tots), Egons Dombrovskis (Trejgalvis), Uldis Siliņš (Velna zēns) un Arturs Krūzkops (Kungs) ir Lieliskais četrinieks. Arī pārējais aktieru sastāvs izrādi padara interesantu pat brīžos, kad sižetiski tā nav tik kustīga. Aktieri ne vien spēlē, bet arī spēlējas – kā paši savā starpā, tā ar skatītāju.

“Dramaturģe Justīne Kļava un režisors Elmārs Seņkovs klasisko Raiņa darbu izmanto kā rāmi, saglabājot izrādes lielos horizontus un vertikāles, taču ļaujot katram skatītājam rāmi paņemt pašam savās rokās un caur to apskatīt sev svarīgo, sārīgo, trauslo vai derdzīgo, kas aktuāls tieši šodien.”

Kāds noteikti nespēj caur rāmi ieraudzīto saukt par gleznu vai mākslu kopumā (kas tik labi ģeld lugas kopējā diskusijā par mākslas un kultūras esību), bet varbūt drīzāk kapu kopiņas rāmi, durvju rāmi... uz kurieni? Varbūt ierāmēt pašportretu? Tomēr varbūt būt drosmīgam palūkoties arī ārpus rāmja?

Izrādes programmiņā ieslēpusies grāmatzīme ar Raiņa klasisko citātu “Brīvs, kam dūša brīvam būt”. Par brīvību mākslā, kultūrā un sevī pašā – par to šī izrāde. Sakām, cik ļoti mums svarīga brīvība, bet vai mums patiesi pietiek dūšas būt brīviem? Arī šīs izrādes skatīšanās kontekstā aktualizējas jautājums, kāpēc tik daudziem iestudējumā atspoguļotie mūsdienu procesi kož un gribas vairāk “rainiskā”? Cik daudz dūšas mums ir, lai arī uz šo mākslas darbu skatītos ar brīvību prātā un sirdī?

Dancoju

Jau pašā izrādes sākumā Lelde uztraucas uz skatuves līdzīgi kā ārā esošais sniegputenis (kāda kundze aiz manis konstatē: “Viss, nomira, varam iet mājās.”).

Dancošana kā sākusies, tā turpinās līdz izrādes noslēgumam. Tota pirksti virtuozī

danco pa basģitāras stīgām, kas caurvij un satur kopā izrādi gluži kā Vanšu tilta vantis abus Daugavas krastus. Kurš būs tas, kurš izmēģinās uzlīst pa tām un mesties Daugavā? Tots pats? Skatītājs?

Kad velnu rijā notiek kārtīga dejošana, prātā iešaujas gauži ķecerīga doma. Ja man kādā vasaras vakarā sanāktu ar Egonu Dombrovski sēdēt pie ugunskura, trakoti gribētos izdiņģēt viņam šo deju. Tieši tādu sajūtu sniedz šī izrāde – drosmi iedomāt trakāko, turklāt ticēt, ka tiešām varētu izdoties. Kustību režisores Elīnas Gediņas un neapšaubāmi arī pašu aktieru pienesums kustību partitūrā ir acīm patiesi baudāms, aizraujošs un līdzī kustēties aicinošs. Īpaši jāatzīmē Mārtiņa Brūvera Bluķa kājas breikam līdzīgais izgājiens, ar roku spēku paceļot un noturot sevi gabaliņu virs zemes un staiguļa, ar kuru viņš pārvietojas, ļaujoties, lai Tots gluži kā Sprīdītis, vien stabulītes vietā turēdams basģitāru, izdancina velnu pēc sirds patikas.

Skandēju

Žanra pieteikums “muzikālā satīra” skaidri iezīmē izrādei piemītošās skanošās aprises. Komponists Edgars Mākens radījis aktuālu skandējumu, kas precīzi papildina izrādes procesus. Izrādes skaņu celiņā jāatzīmē arī spējie būkšķi, Raiņa bīstei sitoties pret sudraba paplāti, kas lieliski sasaucas ar sabiedrības apspriedēm par to, kas ir māksla, – kur vienai gleznai miljonu vērtē, bet otrs *Facebookā* raksta, ka viņa gadu vecais bērns zīmē tāpat. Droši vien vēl labāk. Tikpat veiksmīgi satīrā iekļaujas “oldskūlīgie pendžas”, kā tos raksturo Zemgus,

kuri iesaka nospēlēt "Liliomu", kas visiem patiks, vai vismaz "Nē, manis nav, es esmu izdomāts".

Rotājos

Izrādes scenogrāfija pametusi skatuves rāmjus un stieejas līdz jau pieminētajiem zelta eņģeļmatiem starp teātra fasādes kolonām.

Skatuves dziļums un pakāpienu aizsniegšanās līdz pat šņorbēniņiem ļauj skatam aizsniegties visā vertikālē, sasniedzot kā debesis, tā elli. Atmiņā ataust arī Elmāra Seņkova iestudējums "Pūt, vējiņi!", kur Monikas Pormales radīto skatuves konstrukciju apdzīvoja iespaidīgais Dziesmu svētku koris, kas spoguļoja sauli un gaismu un radīja dievišķu sajūtu. Turpretī šoreiz skatuves podestūru apdzīvo velni, dejojot uz samtā apklātajiem pakāpieniem kā uz galdauta un no tā paša galda pēcāk gāžoties lejā. Cik zemāk vēl iespējams noripot, ja esam jau ellē? Krist un gāzties uz augšu?

Kancelei līdzīgais skatuves izvirzījums, no kura kā sprediķis izlīst arī mērķtiecīga urīna strūkļa, noteikti šūpos emocijas un būs paliekoša pieturzīme uz Nacionālā teātra skatuves. Savukārt skatuves priekškara(u) risinājums jo vairāk nostata skatītāju dalībnieka lomā, atgādinot, ka sabiedrībā nav "mēs" un "viņi", starp kuriem varam aizvērt un atvērt priekškaru, kad vien ienāk prātā, izvēlēdamies, ko redzēt, ko ne.

Ilzes Vītoliņas radītie skatuves tērpi lieliski saskan ar zeltīto eņģeļmatu radīto svinīgo gaisotni. Sarkanie samta kostīmi uz samtā apklātās velnu rijas burtiski kliez, ka esam svinībās. Dzīrēs. Tas savukārt trāpīgi kontrastē ar jaunās paudzes

sportisko ģērbšanās stilu, abu sociāli aktīvo māšu – Evijas Krūzes Dēla mātes un Līgas Zeļģes Meitas mātes bikškostīmiņiem un vecās paaudzes galvassegām.

Gan skatuves, gan tērpu risinājumi rada labvēlīgu augsni, kur atvēzēties gaismu māksliniekam Oskaram Pauliņam, izgaismojot ellīgi sarkano un atstarojot zeltīto.

Domāju

Saka – neuzdod jautājumu, ja neesi gatavs atbildei. Līdzīga sajūta ir arī saistībā ar skatītāju domām un raidītājiem šķēpiem par šo izrādi. It kā gribas tradicionālu Raini, bet, protams, gribas laikmetīgumu, jo nevar taču stāvēt uz vietas, tomēr kaut kas taču jā saglabā arī no pašas bildes, ne vien rāmja konstrukcijas.

Dažkārt režisori izvēlas skatītāju izrādē iesaistīt veidos, kas nereti rada satraukumu, turpretī šajā “Spēlēju, dancoju” skatuves versijā skatītājs tiek iesaistīts dziļākā līmenī, kas gan ārēji izskatās daudz drošāks un ērtāks, bet patiesībā nostāda neērtā pozīcijā – domāt, spriest un saprast, kurā virzienā manis paša ētiskā kompasa adata ir nosliekusies. Skaidrs, ka izrādē viss ir mūsdienu procesu, īpaši kultūras, un struktūru atveide. Var diskutēt, vai dažviet tas nav darīts pārāk klišejiski, bet dažreiz vajag arī tā. Un tikpat skaidrs, ka daudziem kultūras baudītājiem šī velnu rija nav ērta. Kā recenzijā raksta Guna Zeltiņa [\[1\]](#), Raiņa luga vienmēr bijusi kā sava laika spogulis – spoguļoties, protams, ir patīkami, ja vien atspulgs ir daiļš un ērts.

Skaidrs, ka katrs uz teātri dodas ar savu pieredzi un gaidām. Nereti tieši tas ir klupšanas akmens – nevis saņemtais, bet gaidītais un iedomātais. “Spēlēju, dancoju” liek kustēties ne vien gurniem mūzikas ritmā, bet arī prātam. Un

attaisnojums, ka kaut kas netapa skaidrs, neiztur kritiku, jo šoreiz izrādes programmiņā ir viss, sākot no uz paplātes pienestam izrādes vēstījumam un “starp rindu” skaidrojumiem, līdz pilnam lugas tekstam, ko ļoti gribas izgaršot vēlreiz (tiešām iesaku to arī darīt), malkojot tēju. Bet vēl vairāk – programmiņā atrodamas tieši 76 zemspītras piezīmes, kurās ir atbildes gan uz to, kas ir Modere un Spīzmane (par šo neizpratnes jautājumu sadzirdēju teātra gaitenī), gan Raiņa un izrādes dramaturģes Justīnes Kļavas jaunvārdu skaidrojumi, tāpat arī tādi jēdzieni kā *fufelis*, *alūzija*, *diskurss* un *pat čuprs*. Tāda Tēzaura mini vārdnīca īpaši šim notikumam. Klišeja, piemēram, skaidrota kā paraugs, ko atkārto bez oriģinalitātes. Un šī izrāde visnotaļ tāda nav. Programmiņas noslēgumā vēl atrodams Māla rekviēms ar tekstu un nošu partitūru, kas pēc izrādes piedzīvošanas komentārus neprasa.

Izrādes finālā, kad Tots spēlē kā Leldes un basģitāras, tā arī manas kā skatītāja sirds stīgas, tās tiek ievibrētas tā, ka vēl laiciņu turpinu klusām zumzināt basģitāras spēlētos toņus. Pustoņus. Sirdstoņus. Trāpīja īstajās stīgās.

Atskanēt un caurskanēt vienam otru – vai to vispār ir iespējams attēlot vēl labāk kā šajā ainā? Kā ievibrēt otrā un sevī pašā? Kā skanēt kopā? Kā spēlēt un dancot? Atspēlēt, apspēlēt, izspēlēt, apdancot, izdancot un iedancot. Vienam otrā. Un palikt.

Ejot laukā no teātra, vēl izslidinu plaukstu starp zeltītajiem matiem durvju ailē. Lai nopaijā to skūpstas vietu plaukstas virspusē – 77. zemspītras piezīmi.